

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Základy práce v programu R skrze R commander

Petr Soukup

2020

Informace o autorovi:

Petr Soukup

Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií

soukup@fsv.cuni.cz

„Tento výstup lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY 4.0 International (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>).“

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Stručný úvod pro práce s R skrze R commander

Obecně o R

R, česky někdy familiérně R-ko, je prostředí, které je připraveno pro matematické a statistické výpočty. Bylo vyvinuto jako nekomerční alternativa ke statistickému paketu S jeho jméno (R) se odvozuje od prvního písmene křestních jmen otců zakladatelů. Často se označuje též jako tzv. R project. Výhodou R je jednak jeho volná dostupnost (freeware), jednak velká šíře výpočetních procedur, R dále vyniká zejména v grafických zobrazeních dat. R je také zcela otevřeným systémem, tj. kdokoli, kdo umí programovat, může do R přispět tzv. balíčky. Základem pro práci s R je tzv. base modul (jádro, viz dále) a skrze balíčky se rozšiřují výpočetní a grafické možnosti R. Nevýhodou R zejména pro uživatele z oblasti sociálních věd je jeho specifický programovací jazyk a téměř výhradní absence nabídek. Pro užívání R se tedy uživatel musí tento jazyk naučit a používat jej. Dokumentace k R i jednotlivým balíčkům je zpravidla poměrně technicistní, což dále komplikuje užívání R v oblasti sociálních věd.

Nadstavby v R a k R

Poměrně záhy po uvedení R pochopili statistici, že pro jeho větší rozšíření, bude potřebné zvýšit uživatelský komfort. Cesty, jak toho dosáhnout, jsou různé. Jednak vznikly speciální balíčky v R obsahující sady nabídek (nejznámější je zřejmě R commander, který si detailně představíme první den semináře), jednak vznikla doplňková prostředí, které kombinují nabídky a usnadňují práci s příkazy (nejznámější a jednoznačně nejužívanější je R Studio, které si detailně představíme druhý den semináře). Kromě toho se někteří vývojáři rozhodli užít výpočetní algoritmy z R, ale udělat zcela samostatné prostředí pro jeho ovládání a zcela opustit příkazový jazyk R. V době psaní tohoto textu chvíli jsou k dispozici zejména JASP, Jamovi a BlueSky Statistic. Vždy jde o freeware, který je možný volně instalovat a užívat, nicméně až na výjimky neumožňují tyto nadstavby k R generovat sady příkazů, které byly užity pro výpočty, případně tyto příkazy zjednodušují a nelze je tak užít v základním prostředí R.

Instalace R

Nejdříve se naučíme instalovat R (base modul) a poté si na příkladu R commanderu ukážeme, jak nainstalujeme různé dílčí balíčky.

Samotné R je k dispozici v mnoha verzích přímo na webu projektu R: <https://cran.r-project.org/>. Zde je najdeme rozcestník dle operačního systému (Linux, Mac či Windows). Uživatelé Mac si vyberou soubory ke stažení dle verze operačního systému (verze 10.6 a vyšší jsou odlišeny od starších). Uživatelé Windows vyberou volbu Base (nabízena jako první na stránce R for Windows), zde jim bude nabídnuta nejaktuálnější verze, nyní 4.0.2).¹ Při instalaci (po stažení a spuštění instalovaného souboru) je musíme zvolit dle operačního systému, zda instalovat 32-bitová nebo 64-bitová verze.

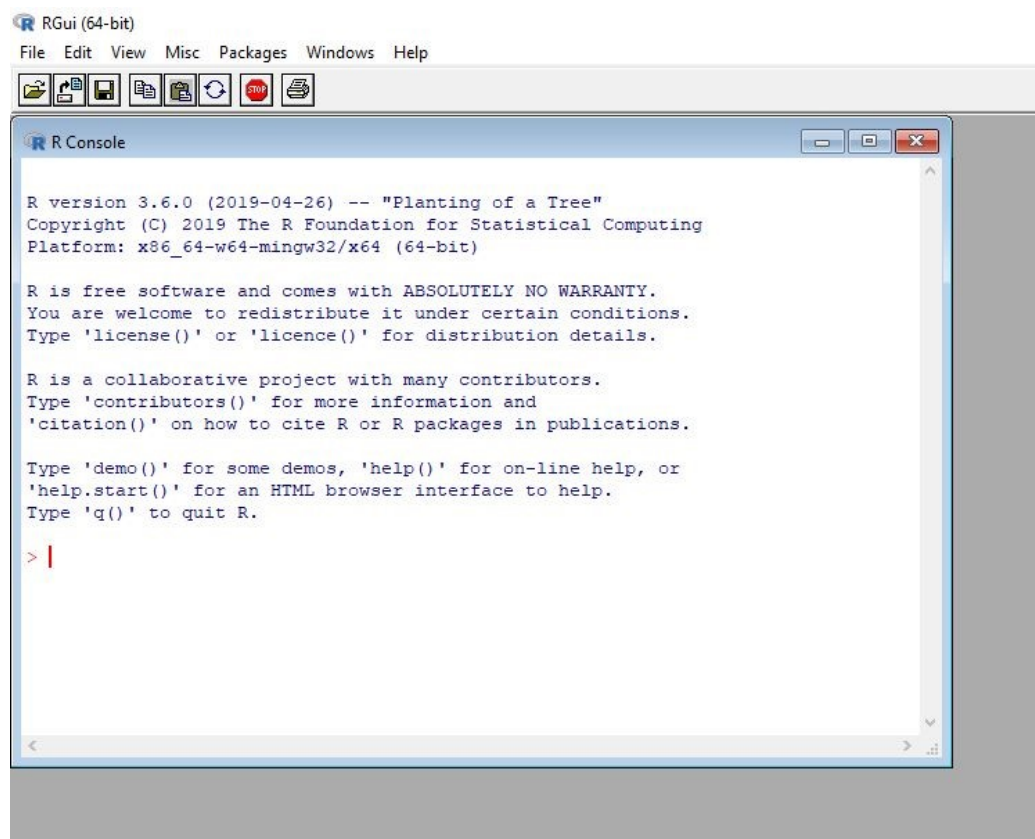
Po úspěšné instalaci se v programech objeví R (charakteristické ikonou s velkým modrým R).

Po kliknutí na ikonu se otevře základní prostředí R (viz obrázek 1).

---

¹ Jde o údaj na počátku října 2020.

Obr. 1. Obrazovka R po prvním spuštění

Základní práce v R

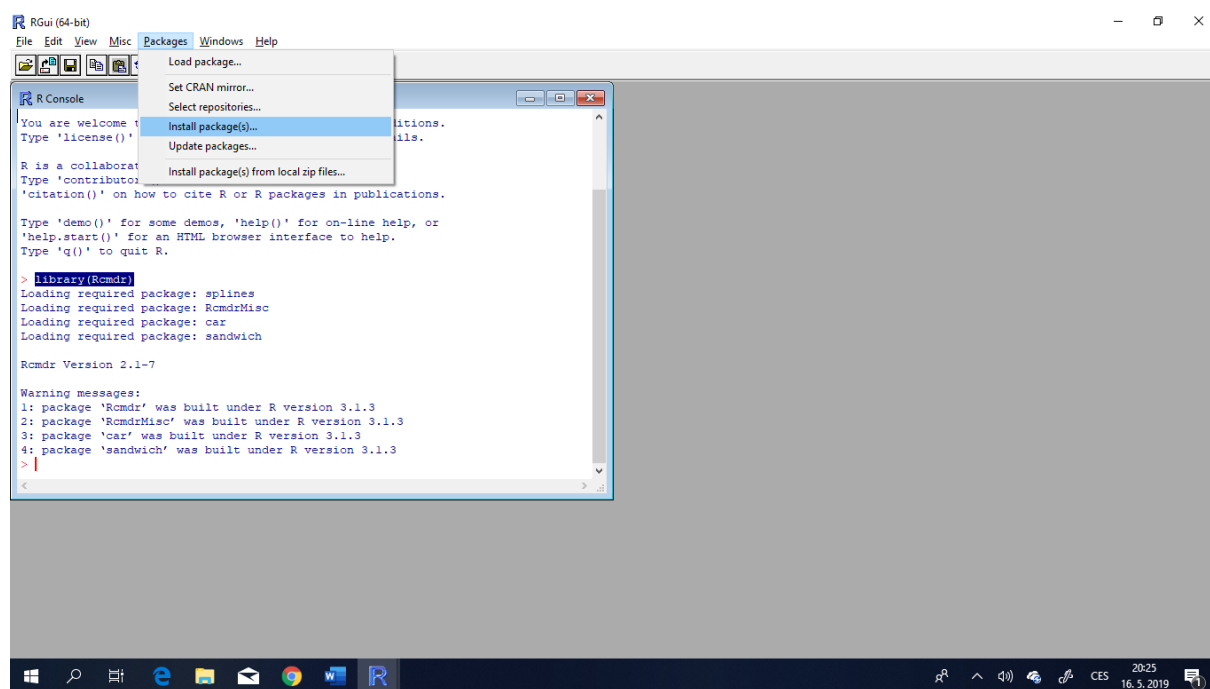
Práce v základním prostředí R vyžaduje, abychom do stavového řádku začali psát příkazy (typicky nejdříve pro načtení dat, dále pak pro jejich úpravy a analýzu). Skrze příkazy, ale též skrze nabídku lze provádět některá nastavení a zejména instalovat další balíčky. My jako první nainstalujeme R commander. Pro snazší postup ukážeme, jak provést instalaci skrze nabídky, posléze uvedeme i příkaz pro instalaci.

Z nabídky vybereme volbu *Packages*, která slouží instalaci jednotlivých balíčků. Instalaci lze provést buď online (přímo z webu R projektu) nebo offline (nejdříve stáhneme balíček ve formě zip souboru a poté instalujeme). Lepší je vždy při práci s R být online (pro možnost přidání dalších balíčků či jejich aktualizaci, proto si ukážeme tuto variantu (balíčky v R jsou poměrně malé soubory, nehrozí tedy stahování příliš velkého objemu dat). Před instalací je lepší si nastavit zrcadlo (tj. server), ze kterého se budou balíčky instalovat. V nabídce *Packages-Set Cran mirror* volíme zrcadlo ze země, kde se právě nacházíme (pro ČR jsou k

dispozici jedno až dvě zrcadla). Po volbě serveru nainstalujeme R commander, označený v R jako *Rcmdr*. Skrze nabídku *Packages-Install Package* nalezneme *Rcmdr* a spustíme instalaci. Poté musíme být zpravidla několik minut trpěliví (řádově minuty). Po dokončení instalace by měla obrazovka vypadat podobně jako na obrázku 2

Obr. 2. Obrazovka po nainstalování Rcmdr do R

Nainstalování balíčku lze ověřit v nabídce *Packages-Load Packages*, která obsahuje seznam všech úspěšně nainstalovaných balíčků. Pokud zde nalezneme *Rcmdr*, postupovali jsme správně.

Zde je vhodné upozornit, že balíčky stejně jako R se čas od času (zpravidla vícekrát ročně aktualizují). Stává se tak poměrně často, že pokud neupravíte novější verze samotného R (base modul), tak vám nepůjde některý balíček (jeho inovovaná verze instalovat). Řešením je užívat vždy jednu z nejnovějších verzí R. Není problém mít na jednom počítači více verzí R, nijak se mezi sebou nevadí, zabírají jen místo na pevném disku (R je ale i s balíčky poměrně nenáročný na místo na disku).

Pro úplnost ještě ukažme, jak bychom instalovali balíček *Rcmdr* příkazem:


```
install.packages("Rcmdr", dependencies=TRUE) 2
```

Obecná fráze `install.packages` sděluje programu, že chceme instalovat, v závorce v uvozovkách je pak uveden oficiální název balíčku v řeči R. Náš příkaz má ještě jednu část `dependencies=TRUE`, která znamená, že kromě balíčku *Rcmdr* se nainstalují i ostatní balíčky, které jsou pro R commander potřebné. Typické balíčky v R jsou stavebnicové konstrukce a pro své fungování potřebují další balíčky (někdy jich jsou i desítky), proto je instalace těchto doprovodných balíčků potřebná.

Spuštění R commanderu

Poté co se balíček v R nainstaluje je třeba pro práci s ním jej ještě aktivovat. Tuto operaci lze opět provést skrze nabídku (*Packages-Load Package*), nebo příkazem.

Pro aktivaci R commanderu tedy můžeme napsat příkaz:

```
library(Rcmdr) 3
```

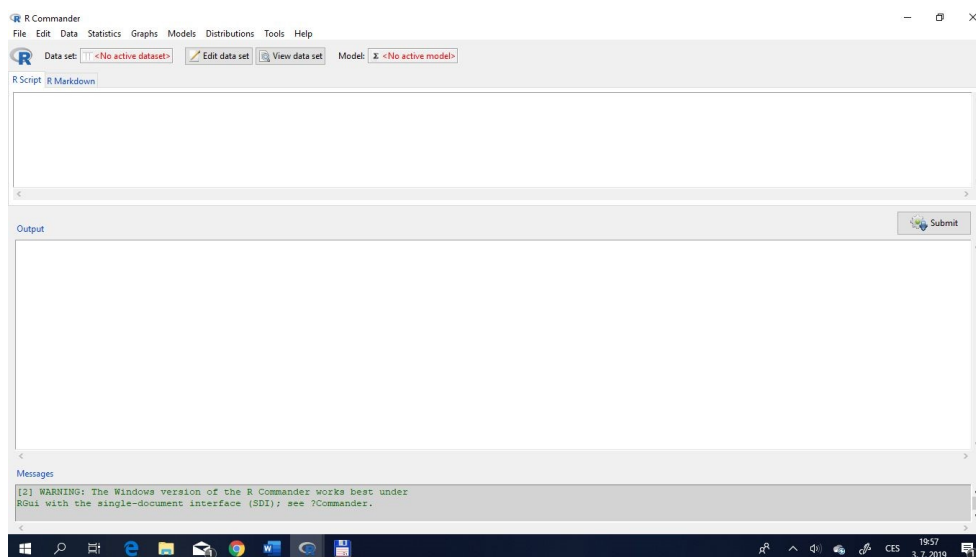
Po aktivaci balíčku R commander se otevře nové okno a v něm bude samotné prostředí R commanderu pro analýzu dat (obrázek 3).

---

² V R se pro příkazy, hlášky i výstupy používá font *Courier New*, proto jej i zde budeme k těmto účelům užívat.

³ V základním prostředí R musíme po napsání příkazu stisknout Enter

Obr. 3. Obrazovka po spuštění R commanderu

Zatímco základní prostředí R má jen jedno aktivní okno, kam se píše příkazy a poté se zde generují i výstupy, případně se vypisují i chybová hlášení, v R commanderu je vše poměrně přehledně rozděleno. Nahoře je poměrně bohatá sada nabídek (R commander předpokládá, že vše se bude provádět skrze nabídku, je ale možné užívat i příkazy). Příkazy je možné psát (resp. R commander je tam vypíše po volbě příslušných nabídek) do horního velkého okna. Spodní velké okno pak slouží ke generování výstupů (typicky tabulek). Spodní okraj je pak určen k vypisování informačních a chybových hlášek (barevně odlišeny, chybové hlášky jsou červeně, informační modře a zeleně). Dodejme, že grafy (pokud je vygenerujeme) se ale spustí do základního prostředí R, tedy v R commanderu je neuvídíme a musíme se přepnout do základního okna R.

Představení analytických možností R commanderu

Představíme si nejdříve základní nabídky v R commanderu, poté si některé ukážeme detailněji. Základní struktura nabídek je následující:⁴

Data – otevření a import dat, úpravy dat, uložení dat (R formát či textový formát)

Statistics – základní statistické procedury, od popisné statistiky po regresní (vč. logistické) a faktorovou analýzu (vč. konfirmační)

Graphs – základní statistické grafy – histogram, krabíčkový, bodový

Distributions – možnost hledání kvantilů a generování výběrů z běžně známých rozdělení (N, t, F aj.)

Tools – možnosti nastavení a načítání balíčků

Nabídka Data a její možnosti

Skrze nabídku Data si můžeme jednak vytvořit vlastní datový soubor, jednak je možné otevřít stávající data z různých formátů. Pokud chceme vytvořit nový datový soubor zvolíme z nabídky možnost *Data-New data set*. Poté musíme určit jméno datového souboru a poté můžeme vkládat data do tabulky. Na konci naší práce vybereme *Exit and save*. Musíme být ale obezřetní, soubor se uloží jen do paměti, pro jeho trvalé uložení pak musíme ještě vybrat nabídku *Data-Active data set-Save*. Zde volíme formát pro uložení dat, v R je nativní formát tzv. Rdata, lze ale vybrat i txt soubor (skrže *Data-Active data Export*). Již nyní upozorníme na skutečnost, že v R (i R commanderu) můžete pracovat s více soubory najednou. V R commanderu se aktivní soubor vybírá nahoře vlevo na liště. Obecně práci s více soubory najednou spíše nedoporučujeme.

Spíše než pro tvorbu vlastních dat využijeme R (a R commander) pro zpracování existujících dat. Samozřejmě lze načíst nativní formát (Rdata), ale skrze různé balíčky (už předinstalované v base modulu) lze načítat i jiné datové formáty: XLS (Excel), SAV (SPSS), B7DAT

---

⁴ Vynecháváme File, Edit a Help.

(SAS), dále i Stata a Minitab. Pro načtení dat využijeme nabídku *Data-Import data* a průvodce, který je zde obsažen. Po načtení dat je vždy vhodná kontrola. Jednak na stavové liště (zcela dole) si můžeme přečíst počet případů v načtených datech), jednak je vhodné zkontrolovat aspoň některé z načtených proměnných (např. skrze četnostní tabulku, srov. dále).

Další části nabídky *Data* umožňují provádět některé datové operace prováděné před samotnou analýzou, případně umožňují přípravu nových proměnných, Volba *Data-Active data set* nabízí prohlížení dat, třídění dat, agregaci dat, výběr části dat, uložení a export dat (viz výše). Dílčí nabídka *Data-Manage variables in active data set* pak slouží pro datové transformace, konkrétně pro výpočet nové proměnné, rekodování, standardizaci, či dichotomizaci.

Nabídka Statistics a její možnosti

R rozlišuje mnoho typů proměnných. R commander v zásadě rozlišuje dva základní typy, buď je proměnná číselná a bude s ní nakládáno jako z kardinální, nebo je kategoriální (slovy R commanderu factor) a bude s ní nakládáno jako s ordinální proměnnou. To znamená, že nám R commander neumožní například výpočet průměru, mediánu. Naopak pro číselnou proměnnou nelze například generovat kontingenční tabulku. Každá procedura nám tak nabízí jen ty proměnné, které svým typem této proceduře odpovídají.

I. Nabídka *Statistics-Summaries*

Active data set – podává základní přehled proměnných v souboru, pro číselné určí průměr, maximum a minimum, pro kategoriální (typ factor) zobrazí četnostní tabulku

Numerical Summaries – základní popisné statistiky číselných proměnných (viz záložka Statistics)

Frequency distributions – četnostní tabulka kategoriálních proměnných (plus chi-kvadrát test rozložení četností – default rovnoměrné rozložení)

Table of Statistics tabulka s průměry (či mediány) pro číselné proměnné v třídění dle jedné kategoriální proměnné

II. Nabídka *Statistics-Means*

T-testy: jedno, dvouvýběrový a párový – pro číselné proměnné, slouží k porovnání průměrů.

Analýza rozptylu (včetně následných testů včetně grafů CI)

Vícefaktorová analýza rozptylu

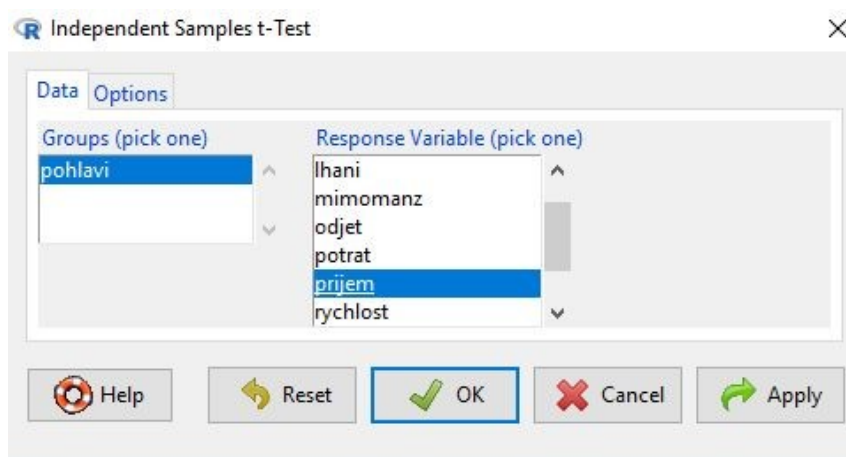
Upozornění: V rámci t-testu ani analýzy rozptylu není obsažen test shody rozptylů (viz *Statistics-Variances*)

Praktický příklad č.1 (dvouvýběrový t-test)

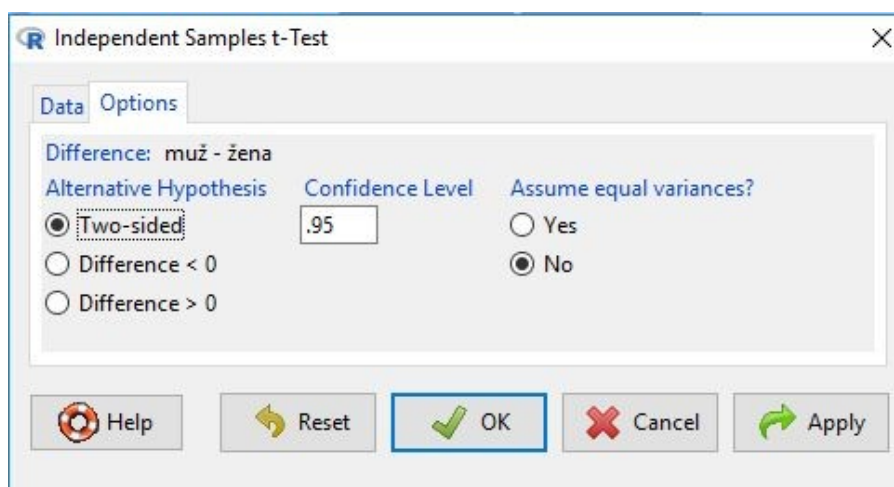
Nabídka *Statistics-Means-Independent sample t-test*, data EVS99-cast.sav

1. Po výběru dialogu na dvouvýběrový t-test vybereme proměnné, budeme srovnávat průměrný příjem mužů a žen (proměnné *prijem* a *pohlavi*)
2. Dialog zobrazuje obrázek 4 (proměnná *prijem* je zadána jako Response variable, proměnná *pohlavi* jako Groups).
3. V rámci volby *Options* (obr. 5) lze volit oboustranný či jednostranný test a určit, zda máme ve skupinách stejné rozptyly. Ponechám oboustranný test a obecnější variantu pro neshodné rozptyly (tzv. Welchův test). Pokud bychom chtěli detekovat (ne) shodu rozptylů, museli bychom ještě před t-testem provést test shody rozptylů (např. Leveneho testem v

Obr. 4. Základní dialog pro zadání dvouvýběrového t-testu (výběr proměnných)

Obr. 5. Dialog pro volby v rámci dvouvýběrového t-testu

R commander nabízí jen základní výstupy – průměry, směrodatné odchylky, interval spolehlivosti a statistický test (testové kritérium, stupně volnosti a P hodnotu):

```
Welch Two Sample t-test
```

```
data: příjem by pohlaví
```

```
t = 2.6262, df = 1098.8, p-value = 0.008754
```

```
alternative hypothesis: true difference in means is not equal  
to 0
```

```
95 percent confidence interval:
```

```
272.6577 1883.8644
```

```
sample estimates:
```

```
mean in group muž mean in group žena
```

```
14535.17
```

```
13456.91
```

Stručná interpretace výsledků: Průměrný příjem mužů v našem souboru (14535) je cca o 1 tisíc větší než u žen (13457). Nulová hypotéza testu říká, že v populaci (dospělí ČR) bude průměrný příjem mužů a žen stejný, alternativa (oboustranná) pak tvrdí, že mezi těmito skupinami existuje rozdíl. Na základě průměrů obou skupin a jejich směrodatných odchylek se

vypočte testové kritérium ($t = 2.6262$), které má v našem případě počet stupňů volnosti $df=1098,8$. Výsledná P hodnota je poměrně malá ($p\text{-value} = 0.008754$). Při klasickém postupu (P je menší než dopředu stanovená mez, typicky 5%) pak tedy zamítneme nulovou hypotézu a přijmeme hypotézu alternativní, tj. konstatujeme, že mezi muži a ženami je v průměrných příjmech v ČR rozdíl. Interval spolehlivosti (95 percent confidence interval: 272.6577 1883.8644) nám pak dává hrubou představu o tom, jak velký rozdíl mezi průměrnými příjmy mužů a žen může v populaci být.

Upozornění: R commander nepočítá např. míry věcné významnosti (d , Eta^2) je třeba dopočítat ručně, nebo užívat některé jiné balíčky a psát příkazy (více na druhém dni semináře).

III. Nabídka *Statistics-Proportions a Nonparametric Tests*

Proportions: Testy pro srovnání proporcí dichotomických proměnných

Nonparametric Tests – alternativy k t-testům a ANOVA (M-W test, K-W test) a testy pro párovaná data (2 či více opakování)

IV. Korelace

Nabídka *Statistics-Summaries-Correlation matrix*

Tato nabídka počítá korelace (Pearson a Spearman) případně vyčíslí P hodnoty (umí i korekci pro vícenásobné testování)

Nabídka *Statistics-Summaries-Correlation test*

Tato nabídka počítá test (i jednostranný), spočte i interval spolehlivosti (opět Pearson, Spearman ale i Kendall)

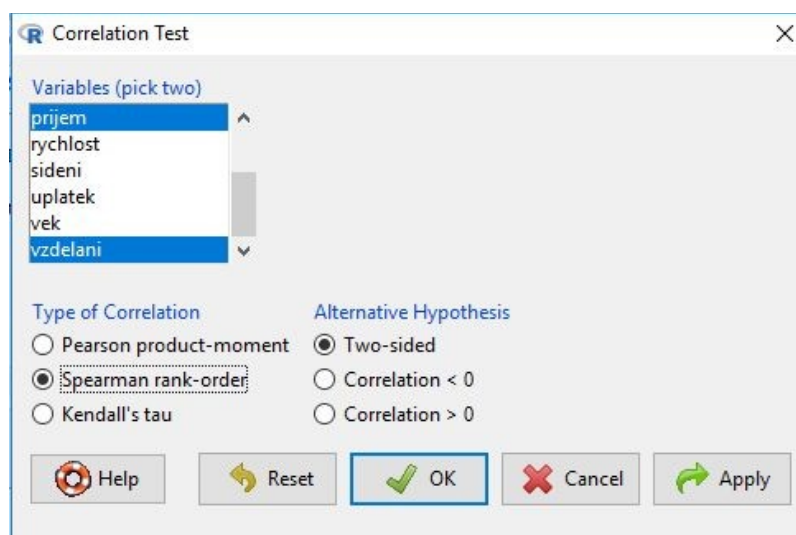

Praktický příklad č.2 (korelace)

Korelace mezi příjmem (*prijem*) a vzděláním (*vzdelani*).

1. Použijeme proceduru *Statistics-Summaries-Correlation test*.
2. Zadáme dvě proměnné (*prijem* a *vzdelani*). Musíme si uvědomit, že proměnná vzdělání je ordinální (má jen 4 kategorie), volíme tedy některou z neparametrických korelací (zde volíme Spearmanův koeficient-*obr. 6*).
3. Ponecháme volbu oboustranného testu (je ale možné zvolit i jednostranný, který očekává, že půjde o pozitivní korelaci – tj. s růstem vzdělání roste příjem).

Obr. 6 Základní dialog pro zadání korelace vč. testu

R commander nabízí klasické výstupy: tj. hodnotu korelace, testové kritérium a P hodnotu:

```
Spearman's rank correlation rho
```

```
data:  příjem and vzdělání
```

```
S = 159285636, p-value < 2.2e-16
```

```
alternative hypothesis: true rho is not equal to 0
```

```
sample estimates:
```

```
rho
```

```
0.2916606
```


Stručná interpretace výsledků: Souvislost příjmu a vzdělání v našem souboru je pozitivní o velikosti 0,29 (rho). Výsledek otestování nezávislosti udává P hodnotu menší než $2.2e-16$. Při klasickém postupu (P je menší než dopředu stanovená mez, typicky 5%) pak tedy zamítneme nulovou hypotézu a přijmeme hypotézu alternativní, tj. konstatujeme, že vzdělání a příjem v ČR spolu souvisí.

Upozornění:

1. Pokud by naše proměnná ordinálního typu byla definovaná jako factor (tj. například v SPSS datech by měla popisky) R commander by nám neumožnil výpočty korelací.
2. R commander nepočítá intervaly spolehlivosti pro korelace pro Spearmanův a Kendallův koeficient, pro Pearsonův tuto hodnotu vypočte, viz následující výstup (interval spolehlivosti je tučně):

```
Pearson's product-moment correlation
```

```
data:  drogy and euth
```

```
t = 5.8071, df = 1802, p-value = 0.000000007498
```

```
alternative hypothesis: true correlation is not equal to 0
```

```
95 percent confidence interval:
```

```
0.08994718 0.18055746
```

```
sample estimates:
```

```
cor
```

```
0.1355357
```


V. Regrese

Nabídka *Statistics-Fit models-Linear Regression*

Základní lineární regresní výstupy: R^2 , F-test a jednotlivé koeficienty vč. T-testů

Další procedury v rámci nabídky Fit models umí GLM, plus základní modely logistické regrese (pro nominální a ordinální proměnnou)

Skrze nabídku Model lze dále generovat další výstupy: např. AIC, BIC, intervaly spolehlivosti jednotlivých koeficientů)

VI. *Statistics-Contingency table-Two-way table (nabídka má i tabulku pro 3 proměnné plus proceduru na přímé vložení konti tabulky*)*

Možnosti jsou omezené jen na vizualizaci tabulky (počty, nebo řádková či sloupcová procenta) a dále na chi-kvadrát test a jeho podrobnosti (příspěvek polí k jeho hodnotě), pro další (konti koeficient, znaménkové schéma) nutno užít pomůcky (např. Excel) či procedury v jiných balíčcích dostupné skrze příkazy

* Netřeba tedy mít originální data, stačí vložit četnosti a R spočte vše potřebné, tj. chi-kvadrát test)

VII. *Statistics-Dimensional analysis-Factor analysis (Confirmatory factor analysis)*

Velice snadná zadání EFA či CFA

Omezení u EFA: výstupy jen zcela základní, jen kolmé rotace, nutno ručně volit počet faktorů

CFA poměrně slušné, ale pracuje jen s kardinálními proměnnými (Pearsonova korelace a ML odhad parametrů, umí robustní odhady std. chyb, tj. MLR)

VIII, Nabídka **Graphs**

Typy grafů se opět nabízí dle typu proměnných (tj. dialog nabízí jen proměnné příslušného typu)

Histogram – rozložení četností spojité proměnné (možné žádat i separátní histogramy pro různé skupiny dle jedné kategoriální proměnné)

Box Plot – krabičkový graf (možné žádat i separátní krabičky v jednom obrázku pro různé skupiny dle jedné kategoriální proměnné)

Density estimate – odhad křivky charakterizující rozložení spojité proměnné (opět lze rozdělit do skupin)

Plot of means – graf s průměry spojité proměnné pro různé skupiny dle jedné kategoriální proměnné (včetně intervalů spolehlivosti)

Scatter Plot – bodový graf pro dvě spojité proměnné (vhodné pro regresní či korelační analýzu)

Poznámka 1: Grafy se nezobrazují v R commanderu, ale přímo v základním prostředí R, v samostatném okně. Každý nový graf přemaže předchozí, pro další potřebu je tedy vhodné si graf uložit (viz další poznámka).

Poznámka 2: Grafy lze exportovat do PDF nebo jako obrázek, R navíc nabízí různá rozlišení.

Literatura k R commanderu

Soukup, P., L. Rabušic, P. Mareš.(v přípravě). Statistická analýza sociálněvědních dat v R. Masarykova univerzita.

Fox, J. 2005. The R Commander: A Basic-Statistics Graphical User Interface to R. Journal of Statistical Software. 14(9): 1-42

Fox, J. 2017. Using the R Commander: A Point-and-Click Interface for R. Chapman & Hall/CRC Press

Literatura k R (česky)

Pekár, S., M. Brabec, 2012 2009. Moderní analýza biologických dat - Zobecněné lineární modely v prostředí R. Scientia.

Pekár, S., M. Brabec, 2012. Moderní analýza biologických dat 2: Lineární modely s korelacemi v prostředí R. MuniPress.

Pekár, S., M. Brabec, 2014. Moderní analýza biologických dat 3: Nelineární modely v prostředí R. MuniPress.

Zvára, K. 2013. Základy statistiky v prostředí R. 1. vydání. Praha : Karolinum.
https://www.wikiskripta.eu/w/Kategorie:R_wiki

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

